

УДК 37.013(091)

ПЕДАГОГІЧНІ ПОГЛЯДИ М.І. ПИРОГОВА*Д.В. Мірошніченко*

В статті проводиться аналіз педагогічних поглядів видатного теоретика духовного виховання молоді М.Пирогова, який був прихильником гуманістичних ідей загальнолюдського виховання, обґрунтовував свій ідеал високоморальної людини, доводив необхідність моральної освіти для всіх людей. Думки вченого, спрямовані на покращення вищої освіти, на те, щоб університети стали справжніми осередками наукової думки, актуальні для сучасних українських університетів.

Ключові слова: гуманізм, ідеал, загальнолюдське виховання.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з найважливішими науковими й практичними завданнями

Відсутність стабільності в економічній, політичній і духовній сферах вплинули на погляди і життєві уявлення сучасної молоді, змінили ценз і призначення загальнолюдських цінностей, актуалізували ідею гуманізму, звернення до проблем людини й людства. В зв'язку з цим сформувався нове ставлення до проблеми виховання особистості громадянина, вільного суб'єкта освітнього процесу. Сьогодні в загальноосвітніх системах, в тому числі й в університетах, ведеться пошук загальнолюдських цінностей і ідеалів, які б відповідали гуманістичним запитам ХХІ століття.

Класичний наслідок української педагогіки, яка мала чіткі орієнтири на національні коріння, історичний родовід, на поняття святого в душі, є невичерпаним джерелом для сучасної педагогіки. Саме ці орієнтири визначені видатним теоретиком духовного виховання молоді М. Пироговим.

Аналіз досліджень і публікацій з проблеми, на які спирається автор

Видатний вчений М. Пирогов був прихильником педагогіки, яка розроблялася на протязі різних періодів розвитку культури представниками наукової і педагогічної думки (Платон, Сократ, Конфуцій, Т. Кампанела, Я. Коменський), а також їхніми послідовниками у ХІХ столітті (І. Песталоці, Ж.-Ж. Руссо) і всебічно обґрунтував глибоко гуманістичну ідею виховання.

Дослідники педагогічної спадщини М. Пирогова – Н. Даведьянова, М. Шабаєва, А. Шевелев, А. Красновський, Є. Мединський, С. Єгоров, М. Константинов, А. Щегольов, Є. Сявак, М. Гримич, Ю. Липа, В. Скуративський, В. Чорний, О. Горчакова в своїх дослідженнях одноставно підкреслюють, що М. Пирогову належить видатна роль в історії української педагогічної думки. В своїх педагогічних поглядах, суспільній й педагогічній діяльності він підходив до завдань виховання й освіти як до завдань державної важливості, як людина, яка глибоко любить свою Батьківщину, бажає бачити її успішною в науковому, культурному й суспільному житті. Його ідеї про єдність школи й життя, педагогічної науки й практики, навчання, яке виховує, гармонійний розвиток усіх “природжених сил народу”, виховання активної людини – громадянина, корисної своїй країні, мають актуальність і в наш час [1,2,3].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття

Аналіз філософської, психолого-педагогічної, методичної літератури дозволяє зробити висновок про те, що можливості використання гуманістичних ідей М. Пирогова у вихованні морально-духовних цінностей молоді в умовах сучасного університету досліджені ще недостатньо глибоко. Особливо це стосується проблеми виховання «внутрішньої», або «істинної», достойної людини, яка, за М. Пироговим, є «макрометою» виховного процесу. Концепція виховання «внутрішньої людини» так і не реалізована на протязі багатьох десятиків років. Крім того, сьогодні нема статей, присвячених розгляду педагогічної спадщини М. Пирогова в проекції на сучасні університетські проблеми.

Формулювання мети даної статті

Мета статті – представити аналіз педагогічних поглядів М. Пирогова в проекції на рішення актуальної проблеми духовно-морального виховання сучасної молоді в університеті.

Виклад основного матеріалу дослідження

Видатний український педагог, вчений М. Пирогов підняв найактуальнішу проблему виховання, спробував співвіднести питання освіти з розвитком всього людського суспільства, оцінюючи його вищою метою існування людини на Землі, запропонував шлях, по якому можна вивести людство з хибного й небезпечного становища, в якому воно перебувало.

Першою педагогічною роботою М. Пирогова була стаття “Вопросы жизни”, в якій він розвиває ідею В. Белінського про загальнолюдське

виховання, обґрунтовує свій ідеал високоморальної людини та доводить необхідність моральної освіти для всіх людей. Ідеал моральної людини М. Пирогов бачив у християнській релігії. «Людина – це вінець творіння за божественим зразком, тому вона має прагнути до святості, добра, любові» [4, с. 14].

М. Пирогов виділив два види виховання – загальнолюдське й спеціальне. Спеціальне повинне виступати після загальнолюдського, тому М. Пирогов різко виступає проти ранньої професійної виучки: «Дайте розвинутися внутрішній людини! Дайте їй час, і у вас будуть і моряки, і солдати, і юристи» [4, с. 37].

М. Пирогов завжди підкреслював, що першорядне завдання виховання – навчити бути людиною. Бути людиною – це значить навчитися з раннього дитинства підкоряти матеріальну сторону життя моральній і духовній. В цьому розміркованні з'ясовується головна суспільно-педагогічна позиція Пирогова.

У статті «О публичных лекциях по педагогике» М. Пирогов протиставив офіційному курсу освіти ідею загальнолюдського виховання, яке повинне підготувати до суспільного життя високоморальну людину з широким розумовим світоглядом [5, с. 12-18]. Але ця його ідея була недостатньо обґрунтована, і К. Ушинський відразу висловив своє критичне зауваження: «Коли М. І. Пирогов звернув загальну увагу на шкідливість ранньої спеціалізації в освіті, коли він з'ясував необхідність дбати насамперед про загальнолюдську освіту нових поколінь, то ми, на жаль, не можемо сказати, щоб у його статтях з тією ж виразністю була висловлена думка про те, що розуміє він під загальнолюдською гуманною освітою, а це необхідно було б з'ясувати» [8, с. 295-296].

Університет з його проблемами був найулюбленішим «дітищем» М. Пирогова, він був впевнений, що «суспільство видно в університеті, як у дзеркалі» [4, с. 377] і саме університету він присвячує статті «Чего мы желаем», «Университетский вопрос», «Письма из Гейдельберга», «Взгляд на общий устав наших университетов».

В статті «Университетский вопрос» М. Пирогов розвиває ідею про єдність навчання й виховання як про єдність двох рівноправних компонентів в університетському просторі. «Виховувати без навчання можна тільки в тому віці, коли людина ще безсловесна. Але й навчати, не виховуючи, теж не можливо. Вся наша правда, моральність, добро, світло – все це навчання. І навчати, не виховуючи, означає не навчати, а робити щось інше» [4, с. 372].

М. Пирогов настоював на тому, щоб взаємовідносини між викладачами і студентами були пронизані гуманізмом, викладачі мають вірити в людину, в силу науки і нести відповідальність за результати навчання. В «Письмах из Гейдельберга» читаємо: «Хай вчиться тільки той, хто хоче вчитися, – це його справа. Але хто хоче вчитися у мене, той повинен чому-небудь навчитися, і це вже моя справа. Так думає кожен сумлінний викладач» [4, с. 397]. «Кожний викладач має моральним своїм впливом охороняти гідність науки...» [там же, с. 349].

М. Пирогов був твердо переконаний, що справжня наука в університеті є наймогутнішим вихователем. «В науці прихований такий морально-виховний елемент, який ніколи не пропаде, які б не були її представники. Наука бере своє і, впливаючи на ум, діє і на мораль» [4, с. 272]. І далі читаємо: «Якщо професор навіть буде німий, але він вчить прикладом, на ділі справжній методі заняття предметом – він для науки і для тих, хто хоче займатися наукою, дорожченаякрасномовнішого оратора» [4, с. 373].

До викладання в університетах М. Пирогов рекомендував заохочувати відомих вчених, посилювати бесіди професорів зі студентами, проводити семінари, практичні заняття і всіляко розвивати у студентів навички поглибленої самостійної роботи [3, с. 202-203].

Навчання й виховання М. Пирогов зв'язував з дисципліною. Якщо в університеті нема дисципліни, там не може бути ані науки, ані виховання. М. Пирогов пропонував практику введення «Правил поведінки студентів». Ці правила повинен знати кожен студент напам'ять, а їх виконання тактовно, але твердо мають контролювати всі учасники освітнього процесу. Якщо студент порушує ці правила, то обов'язково має бути покарання відповідно до його вчинку. В статті «Правила о проступках и наказаниях» М. Пирогов, спираючись на людський досвід, доводить, що «покращення духовності залежить не стільки від суворості покарання, скільки від розповсюдження переконання, що не одне порушення не залишиться нерозкритим і безкарним» [4, с. 182].

Вчений виступав проти примусових лекцій богослов'я і наполягав на необхідності широкого реформування університету, який насправді на той час не був вільною, незалежною одиницею, а залишався допоміжним знаряддям в руках церкви, уряду і держави.

М. Пирогов надає влучну характеристику суспільства, в якому він жив, і називає його «торговим», в якому багато людей, які ніколи не замислювались над запитаннями: «В чому мета нашого життя? До чого ми призвані? Що ми

повинні шукати?». Напрямок суспільства того часу М. Пирогов називав «торговим», тому що, на думку багатьох людей того часу, «з повним гаманцем можна жити без переконань» [4, с. 31-33]. Якщо зробити порівняння із сучасним українським суспільством, можна знайти багато спільного.

К. Ушинський, який уважно слідкував за напрямком педагогічних поглядів М. Пирогова, писав: «Пирогов перший з нас подивився на справу виховання з філософської точки зору і побачив в ньому не питання шкільної дисципліни, дидактики, але й найглибше питання людського духу – питання життя» [6, с. 214].

Деякі висловлювання М. Пирогова були двоїсті. Наприклад, він завжди вимагав гуманності по відношенню до дітей. У статті «Нужно ли сечь детей и сечь в присутствии других детей?» виступав проти тілесних покарань і доводив, що їх необхідно скасувати. Але в 1859 р., коли М. Пирогов був попечителем Київського учбового округу, у циркулярі «Основные начала правил о поступках и наказаниях учеников гимназий Киевского учебного округа» він допускає застосування тілесних покарань в окремих випадках. М. Добролюбов у статтях «Всероссийские иллюзии, разрушаемые розгами» і «От дождя да в воду» (1861) критикував М. Пирогова за таку непослідовність.

Сучасний погляд на педагогічну спадщину М. Пирогова виявляє, що с

знаходимо багато плідного, що можна застосувати у виховній діяльності сучасних університетів і стверджувати: «М. Пирогов був просвітником нового типу: освічений, гуманний реформатор, супротивник казенної педагогіки, який прагнув творчо розвивати освіту й керувати нею по-новому» [7, с. 315].

Література

1. Даведьянова Н.С. О понимании духовности в современном обществе.// Православная педагогика: Традиции и современность. – Сборник лекций и докладов ВГПУ, 2000.
2. Егоров С. Ф. Хрестоматия по истории школы и педагогики в России. - М.: Просвещение, 1986.
3. Константинов Н. А., Медынский Е. Н., Шабаева М. Ф. История педагогики. -М.: Просвещение, 1982.
4. Пирогов Н. И. Избранные педагогические сочинения. - М.: Педагогика, 1985.

5. Щеголев А.А. Труды Н.И. Пирогова как исторический источник по изучению его общественно- политических взглядов. А.А. Щеголев. М.,2002.
6. Ушинский К.Д. Избр. пед. соч.: В 2-х т. Т.1. М. 1974.
7. Українська педагогіка в персоналіях: У 2 кн. Кн. 1: Навч. посібник / За ред.. О. В. Сухомлинської – К.: Либідь, 2005. – 624 с.
8. Ушинський К.Д. Педагогічні твори М.І. Пирогова // Твори: В 6 т. К., 1954. Т. 1.

В статъе проводится анализ взглядов выдающегося теоретика духовного воспитания молодежи Н. Пирогова, который был сторонником гуманистических идей общечеловеческого воспитания. Н. Пирогов обосновывает свой идеал высокоморального человека, доказывая необходимость духовного воспитания для всех людей. Мысли ученого, направленные на улучшение высшего образования, на то чтобы университеты стали настоящими центрами научной мысли, актуальны для современных украинских университетов.

Ключевые слова: гуманизм, идеал, общечеловеческое воспитание.

The article gives analysis of pedagogical views of an outstanding master of a spiritual education M. Pyrogov, who was the follower of humanistic ideas of the human education, had laid a solid foundation of his ideal of a high moral human being by demonstrating the need of moral education of all people. Scientist's ideas directed at improvement of Higher Education, at making the University a true center of the science spirit are urgent for the modern Ukrainian universities.

Key words: humanism, ideal, universal education.

Мірошніченко Д. В. – аспірант кафедри педагогіки Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Луганськ, Україна)

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор Н. С. Миропольська